

МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ НА ЗАГРОЗИ ГЛОБАЛЬНІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ, ПОВ'ЯЗАНІ З РОСІЙСЬКОЮ ВОЄННОЮ АГРЕСІЄЮ

Науково-аналітична записка

Всі права захищені. Забороняється використання будь-якої частини даного дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання або використання іншим способом, без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Міжнародна реакція на загрози глобальній продовольчій безпеці, пов'язані з російською воєнною агресією: науково-аналітична записка підготовлена групою науковців під керівництвом проф. Олени Бородіної, завідувача відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» у співпраці з Громадською спілкою «Українська мережа сільського розвитку».

Документ підготовлено при підтримці проєкту «Перспективи сталого розвитку сільських територій», який реалізується у співпраці з ДРА та за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини. Погляди, наведені в документі, є позицією авторів і не обов'язково мають трактуватися як офіційна думка донорів.

This document has been produced in the framework of the Project «Perspectives for Sustainable Development of Rural Areas» in cooperation with DRA, with the finance contribution by the German Federal Foreign Office. The views expressed in this document are those of the authors and do not necessarily reflect the official policy or position of the donors of the project.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗИ ФАО	6
2. УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ВНУТРІШНЬОЇ І ЗОВНІШНЬОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	10
3. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ ТА РЕАКЦІЇ ЩОДО ЇЇ НАСЛІДКІВ	14
4. РЕАКЦІЯ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА НА СИТУАЦІЮ, ЩО СКЛАЛАСЯ	17
ВИСНОВКИ	21

ВСТУП

Жорстоке вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. спровокувало масове підвищення цін на продукти харчування та створило ризик дефіциту продовольства не тільки в Україні, а й в усьому світі. Невизначеність на глобальних ринках продовольства, пов'язана з воєнним вторгненням РФ в Україну, призвела до зростання цін, особливо на пшеницю, кукурудзу та олійні культури, а також на добрива. Це підвищення нашарувалося на попереднє зростання цін, викликане зростанням попиту і подорожчанням вартості виробництва через пандемію COVID-19. У березні Індекс продовольчих цін Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) досяг історичного максимуму і лише трохи знизився у квітні.

Слід зазначити, що з початку третього тисячоліття, ще до війни проти України світова агропродовольча система та міжнародні ринки сільськогосподарської продукції час від часу зазнавали шоків пропозиції та стрибків цін. У 2007 та 2008 роках одночасні посухи в багатьох країнах-експортерах продовольства, заборони на експорт продовольства та високі ціни на енергоносії в період з 2002-2008 рр. спричинили подвоювання номінальних цін на продовольство. У 2020 р. спостерігався найвищий рівень недоїдання у світі за останні 15 років внаслідок потрясінь в ланцюжку поставок продовольства через Covid-19, глобальних змін клімату, а також через регіональні конфлікти. У 2021 р. близько 193 млн. жителів планети зазнали гострої нестачі продовольства, а їх кількість у 2021 р. була на 40 млн. більшою, ніж роком раніше.

На такому тривожному фоні глобальна продовольча безпека зазнала додаткових впливів та наслідків воєнної агресії у Східній Європі. Війна Росії проти України спровокувала небувалі до цього додаткові глобальні ризики, які можуть зруйнувати світову продовольчу безпеку, оскільки створює продовольчі проблеми глобального масштабу й впливає практично на усі країни світу – як розвинуті, так і ті, що розвиваються. Це викликає занепокоєння на рівні міжнародних організацій, які опікуються глобальною продовольчою безпекою, та змушує світову спільноту шукати раціональних рішень на глобальному рівні.

В науково-аналітичній записці здійснені огляд, оцінка та узагальнення реакцій та пропозицій впливових світових організацій у сфері збереження глобальної продовольчої безпеки у контексті перших проявів та очікуваних середньострокових та довгострокових негативних наслідків воєнної агресії Російської Федерації проти України у сфері виробництва та експорту сільськогосподарської продукції та продовольства.

1. ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗИ ФАО

Воєнні загрози глобальній продовольчій безпеці наразі є прямими і опосередкованими. Продовольча безпека постраждала безпосередньо від дефіциту виробництва продовольства і сільськогосподарської сировини, обмежень на імпорт, підвищення рахунків за продукти харчування та падіння доходів – і опосередковано від інфляції та зростання цін на паливо і добрива.

Оцінки ФАО. Після незаконного воєнного вторгнення Росії на територію України Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) на початку березня 2022 р. підготувала аналітичний документ «Нові сценарії глобальної продовольчої безпеки, пов'язаної з російсько-українським конфліктом»¹. У ньому зазначається, що світ зіткнувся з суттєвим викликом у сфері продовольчого забезпечення, оскільки Росія та Україна відіграють значну роль у світовому виробництві та постачанні продовольства. Росія – найбільший у світі експортер пшениці, Україна займає п'яте місце. Разом вони забезпечують 19% світових поставок ячменю, 14% пшениці та 4% кукурудзи – більше однієї третини світового експорту зернових; їх частка у світовому експортному ринку соняшникової олії становить 52%; дві країни є провідними постачальниками на міжнародний ринок ріпаку². ФАО зазначає, що збої в ланцюжках поставок і логістиці виробництва зернових та олійних культур в Україні та Росії, а також обмеження на російський експорт матимуть значні наслідки для продовольчої безпеки.

Особливо підпадають під ризики близько п'ятдесяти країн, які залежать від поставок продовольчих культур від Росії та України на 30 і більше відсотків. Багато з цих країн знаходяться у проблемних регіонах Північної Африки, в Азії та на Близькому Сході та є найменш розвиненими країнами або країнами з низьким рівнем доходів і дефіцитом продовольства.

За оцінками Всесвітньої продовольчої програми ООН (ВПП) для 26 країн світу щонайменше 50% імпорту пшениці залежить від України та Росії. До них належать країни в африканському регіоні Сахель, де 6 мільйонів дітей недоїдають, а 16 мільйонів людей у

---

¹QU Dongyu. New Scenarios on Global Food Security based on Russia-Ukraine Conflict. FAO Director-General. 11.03.22. URL: <https://www.fao.org/director-general/news/news-article/en/c/1476480/>

² Там само

міських районах піддаються ризику продовольчої безпеки. ВПП також відзначає вразливість країн Східної Африки, які залежать від імпорту з України та Росії і переживають наслідки конфлікту та сильної посухи³. ЮНІСЕФ наголошує на вразливості дітей на Близькому Сході та в Північній Африці, де країни імпортують понад 90% споживаної ними їжі, а більшість дітей не мають доступу до достатнього харчування⁴.

Світові поставки добрив також є висококонцентрованими, Росія є провідним виробником добрив. Багато країн Європи та Центральної Азії покладаються на Росію у понад 50% поставок добрив, і дефіцит там може зростати до наступного року.

Ціни на продукти харчування, які почали зростати з другої половини 2020 року, досягли історичного максимуму в лютому 2022 року, що пов'язано зі зростанням попиту, витрат на транспортування сільськогосподарської продукції та сировини, а також через перебої в портах. Наприклад, світові ціни на пшеницю та ячмінь виростили на 31% упродовж 2021 року. Ціни на рапсову та соняшкову олію виростили більш ніж на 60%. Високий попит і нестабільні ціни на природний газ також призвели до зростання вартості добрив.

За оцінками ФАО ООН інтенсивність і тривалість війни в Україні залишаються невизначеними, що також може обмежити сільськогосподарське виробництво та купівельну спроможність населення і призведе до загроз продовольчій безпеці на місцевому рівні.

Основні чинники ризику. Зернові культури будуть готові до збирання в червні, що ставить під питання можливість для українських виробників зібрати їх і доставити на ринок у зв'язку з продовженням бойових дій. Масове переміщення населення зменшило кількість сільськогосподарських працівників, які можуть бути залученими до збирання врожаю. Доступ до полів буде складним. Також буде обмежено вирощування худоби і птиці та виробництво фруктів та овочів.

---

³ Arif Husain, Friederike Greb, Stefan Meyer. World Food Programme: Projected increase in acute food insecurity due to war in Ukraine. 31.03.2022. URL: <https://reliefweb.int/report/world/projected-increase-acute-food-insecurity-due-war-ukraine>

⁴ As the war in Ukraine continues, millions of children in the Middle East and North Africa at increased risk of malnutrition amid food price hikes. 7.04.2022. URL: <https://www.unicef.org/mena/press-releases/war-ukraine-continues-millions-children-middle-east-and-north-africa-increased-risk>

Українські порти на Чорному морі заблоковані. Навіть якщо внутрішня транспортна інфраструктура уціліє, доставка зерна залізницею буде значно ускладнена через відсутність оперативної залізничної системи. Судна все ще можуть проходити через Турецьку протоку, важливий торговий вузол, через який транспортується велика кількість пшениці та кукурудзи. Зростання страхових премій для Чорноморського регіону посилить і без того високі витрати на транспортування, збільшуючи вартість імпорту продовольства. Також неясно, чи залишаться уцілілими потужності для зберігання та переробки зерна та чи будуть вони укомплектовані персоналом.

У звіті ФАО зазначається, що російські порти на Чорному морі поки що відкриті, і серйозних збоїв у сільськогосподарському виробництві в найближчій перспективі не очікується. Однак фінансові санкції проти Росії спричинили значне знецінення внеску РФ у глобальну продовольчу безпеку, яке, якщо продовжиться, може підірвати продуктивність і зростання у її аграрному секторі і в кінцевому підсумку ще більше підвищить вартість сільськогосподарського виробництва. Разом з тим, Росія є головним гравцем на світовому енергетичному ринку, на неї припадає 18% світового експорту вугілля, 11% нафти і 10% газу. Сільське господарство потребує енергетичних ресурсів, а також добрив, пестицидів та мастильних матеріалів. Виробництво кормових інгредієнтів і кормів також потребує енергії. Війна спричинила різке зростання цін на енергоносії, що має негативні наслідки для сільського господарства.

Прогнозні оцінки (станом на початок війни). Пшениця є основним продуктом харчування для понад 35% населення світу. Війна може призвести до раптового та значного скорочення експорту пшениці як з Росії, так і з України. Запаси пшениці в Канаді вже скорочуються, а експорт зі Сполучених Штатів, Аргентини та інших країн, ймовірно, буде обмежений, оскільки уряди цих країн намагатимуться забезпечити внутрішнє постачання.

Країни, які залежать від імпорту пшениці, ймовірно, підвищать рівень забезпеченості, посилюючи тиск на глобальні поставки. Єгипет, Туреччина, Бангладеш та Іран є провідними світовими імпортерами пшениці, які закупають понад 60% пшениці з Росії та України, Ліван, Туніс, Ємен, Лівія та Пакистан також сильно залежать

від цих двох країн у постачанні пшениці. Світова торгівля кукурудзою, ймовірно, скоротиться через очікування, що експортні втрати з України не будуть заповнені іншими експортерами, а також через високі ціни. Перспективи експорту соняшникової олії та інших альтернативних олій також залишаються невизначеними. Великі імпортери соняшникової олії, включаючи Індію, Європейський Союз, Китай, Іран та Туреччину, повинні будуть знайти інших постачальників або переорієнтуватися на інші рослинні олії, наприклад, пальмову, соєву чи рапсову.

Загалом ФАО прогнозує, що через війну в Україні не буде зібрано від 20 до 30% посівів озимих, і що сільськогосподарські підприємства і фермери отримають менші врожаї з посівних площ, які вони засіяли. Проте залишаються не оціненими довгострокові наслідки впливу війни на світовий експорт наступних озимих культур України, які планується висіяти у 2022 р. для збору врожаю у 2023 році.

2. УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ВНУТРІШНЬОЇ І ЗОВНІШНЬОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

У 2021 р. Україна збрала історично рекордний врожай зернових і зернобобових культур – майже 84 млн тонн. За оптимістичними оцінками представників крупного аграрного бізнесу у 2022 р. внаслідок війни не буде рекордного врожаю минулого року, але потенційно 60-70 млн тонн зернових можливо отримати.⁵

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України 5 липня 2021 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством та учасниками зернового ринку на 2021/2022 маркетинговий рік, мета якого – забезпечення продовольчої безпеки та уникнення застосування експортних обмежень, дотримання прогнозованого режиму експорту зерна та стабілізація його ринку в Україні. Потреба внутрішнього споживання зерна в Україні складає приблизно 20 млн тонн, що дає можливість експортувати близько 65 млн тонн зернових та зернобобових культур. Довоєнні темпи експорту відповідали рекордному врожаю в Україні в 2021 році. За перших 2 тижні лютого 2022 р. відвантажено: пшениці – 548 тис. тонн; ячменю – 98 тис. тонн; кукурудзи – 2,25 млн тонн. Відповідно до даних з портів України, наданих консалтинговим агентством «УкрАгроКонсалт», з 11 по 14 лютого включно відвантаження зерна з морських терміналів склали 867 тис. тонн, серед них 170 тис. тонн пшениці, 54 тис. тонн ячменю та 643 тис. тонн кукурудзи⁶.

На кінець лютого 2022 р. Україна відправила на експорт приблизно 18 млн тонн пшениці із запланованих 24,2 млн тонн. Відповідно, в країні залишилося понад 6 млн тонн, тоді як річне споживання становить до 8 млн тонн, з яких на продовольчу пшеницю припадає 50% (4 тонни), і стільки ж на фураж. Внутрішня потреба в кукурудзі становить 6 млн тонн, тоді як на експорт

---

⁵ Логістика воєнного стану: що буде із поставками пального та добрив. 2022. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/logistika-voennogo-stanu-so-bude-iz-postavkami-palnego-ta-dobriv>

⁶ Мінагро: Експорт зерна з України йде без затримок та простоювання. URL: <https://minagro.gov.ua/news/eksport-zerna-z-ukrayini-jde-bez-zatrimok-ta-prostoyuvannya-roman-leshchenko>

планували відправити майже 35 млн тонн, з яких в середині країни ще залишається 15 млн тонн⁷.

Через два тижні з початку повномасштабної війни експорт зерна врожаю 2021 р. з обох країн не припинився. У санкційному пакеті США експорт та імпорт сільгосппродукції з РФ виведено з-під дії ембарго. Обґрунтовуючи своє рішення, Сполучені Штати зазначили, що завдяки такому підходу буде зведений до мінімуму ризик невиконання гуманітарних програм, що реалізуються в країнах, які відчують гострий дефіцит продовольства. Ціни на пшеницю, як основний продукт продовольчої безпеки, зросли в рази. У країнах Північної Африки та Азії наразі важко отримати пшеницю через фізичну і цінову недоступність; деякі країни вже страждають від цього, очікуючи голодних бунтів⁸; країни Європейського Союзу відчують продовольчі наслідки військового вторгнення РФ в Україну (див. вставку).

Підвищення цін на продукти харчування вже вплинули на політичні процеси в деяких країнах світу. У Пакистані ціни на продукти харчування, які почали зростати ще до війни проти України і які ще більше підвищилися цієї весни внаслідок російської агресії проти України, призвели до відставки прем'єр-міністра Імрана Хана. У Перу президент Педро Кастільо навесні придушував заворушення у відповідь на рекордно високі ціни на продукти харчування та паливо; кілька людей загинули під час протестів⁹. Високі ціни на продукти харчування та паливо були кризовою темою на президентських виборах у Франції. Німеччина, Італія та Іспанія запропонували пільги на енергоносії, зниження цін і податків, щоб запобігти соціальним конфліктам у своїх країнах через вплив високих цін на енергоносії.

---

⁷ Марія Бабенко. Війна та голод. Чого чекати в разі втрати українського врожаю-2022. 15.03.2022. URL: <https://focus.ua/uk/economics/509364-grozit-li-ukraine-golod-v-2022-godu>

⁸ Андрій Ярмак. Глобальна продовольча безпека, зруйнована російським вторгненням в Україну, може ще вбити сотні мільйонів людей у всьому світі. 3.03.2022. URL: https://eastfruit.com/en/news/global-food-security-destroyed-by-russian-invasion-in-ukraine-could-kill-hundreds-of-millions-globally/?fbclid=IwAR2L_ikBxUfMQqKsIAnGf9R7EytsKP_8a5o8ut0lRQ5hxzAOwtEo5LHwQrY

⁹ Peru protests: President Castillo imposes curfew in Lima. BBC news. 5.04.2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-60993768>

Вставка

Єгипет^{10,11}. У бюджеті Єгипту передбачалося, що країна 2022 року імпортуватиме пшеницю по \$255 за тонну. Ціни на ф'ючерсних ринках у перші дні війни зросли до \$400/т, що потребувало щонайменше \$1,5 млрд (0,4% ВВП) додаткових витрат для Єгипту. Проте ціна несубсидованого хліба вищої якості протягом декількох днів зросла на 50%. У березні ціни на пшеницю досягли \$500/т, але Єгипет фізично не може отримати її навіть за таку високу ціну. Країна змушена планувати імпорт зерна з інших регіонів. Потенційно, за даними уряду Єгипту є 14 країн, з яких він може імпортувати пшеницю, включно з США, Канадою та Аргентиною.

Іспанія¹². Близько 65 відсотків імпортованої в Іспанію пшениці надходить з України. За два місяці цього року ціна пшениці зросла на 25%, а за два тижні після початку війни – ще на 10%. Зерно використовується для виробництва кормів для тварин, тому підвищення цін впливатиме на продукти тваринного походження, такі як шинка, яйця та молоко. Іспанська конфедерація виробників кормів для тварин повідомляє, що за десять днів після 24 лютого ціна сировини для кормів (пшениця та кукурудза) зросла на 30-60 відсотків. Практично половина всього імпорту кукурудзи до Іспанії була з України. Іспанія є ключовим виробником кормів у Європі. Якщо постачання з України не відновляться, наслідки відчують усі громадяни ЄС.

Гаїті. Нині гострий брак продовольства зазнають 4,5 мільйона гаїтян, що викликано нижчим, ніж очікувалося, обсягом продовольчої допомоги, а також нездоланими наслідками нещодавнього землетрусу, підсиленими зростанням світових цін на продовольство у зв'язку з вторгненням Росії в Україну. На початку війни в Україні за два дні ціна пшениці на Гаїті зросла у п'ять разів. В умовах дефіциту продуктів харчування приводяться в дію екстремальні механізми виживання – людям доводиться скорочувати раціон харчування та зменшувати кількість прийомів їжі. Деякі з них вимушено вдаються до насильства та проституції¹³.

¹⁰ Коснется всех. Как война в Украине заставит голодать Ближний Восток и Африку – The Economist. 10.03.2022. URL: <https://forbes.ua/ru/inside/kak-voyna-v-ukraine-zastavit-golodat-blizhniy-vostok-i-afriku-the-economist-10032022-4446>

¹¹ Віталій Кравченко. Війна та бенкет: чим загрожує світовій продовольчій безпеці війна в Україні. 9.03.2022. URL: <https://mind.ua/publications/20237364-vijna-ta-benket-chim-zagrozhue-svitovij-prodovolchij-bezpecivijna-v-ukrayini>

¹² The products that are more expensive than ever in Spain due to the war in Ukraine, 4.03.2022. URL: <https://www.thelocal.es/20220304/the-products-that-are-more-expensive-in-spain-due-to-the-war-in-ukraine/>

¹³ Война в Украине обострила гуманитарную ситуацию в Гаити. Новости ООН. 22.03.2022.

URL: https://news.un.org/ru/story/2022/03/1420352?utm_source=UN+News+-+Russian&utm_campaign=0c3449bd0e-EMAIL_CAMPAIGN_2022_03_23_12_17&utm_medium=email&utm_term=0_6a23d2f3b7-0c3449bd0e-107646721

За оцінками міжнародних експертів, підвищення світових цін на зернові у перші тижні війни було простою спекуляцією, оскільки виробництво та постачання Україною та Росією продовольства на світові ринки не припинилися за одну ніч. Виробництво зернових є сезонним, посіви не були одномоментно знищені, запаси не закінчуються відразу, проте ціни на ф'ючерсних ринках зросли відразу. Чисті спекулятивні позиції кукурудзи на ф'ючерсному ринку США почали зростати в листопаді минулого року. Лише за останній місяць 2021р. ціна на кукурудзу на Чиказькій торговій раді - Chicago Board of Trade (CBOT), нині CME Group)), зросла на 8,61%, пшениці на 4,87% і сої на 4,12%. Таким чином, частково зростання світових цін на продукти харчування було викликано поведінкою інвесторів, які купують запаси продуктів харчування, зберігають їх протягом кількох тижнів або місяців і продають лише тоді, коли вищі ціни дають можливість отримати додатковий прибуток. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що «у лютому та березні 2022 року зростання міжнародних цін на зернові було наслідком спекуляцій, але тепер, безсумнівно, після місяців війни та санкцій, виникає реальна проблема постачання основного виду продовольства для країн, які залежать від Росії та України»¹⁴.

Іншою сучасною проблемою, небезпечний вплив якої на глобальну продовольчу систему оголилася у зв'язку з війною у Східній Європі, є те, що неоліберальна модель розвитку аграрного сектору, яка сприяє фрагментації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва у міжнародному вимірі, спонукала деякі країни Півдня та тропічних країн не виробляти зернові, а спеціалізуватися на виробництві тропічних експортних товарів та імпортувати для внутрішніх потреб недорогі зернові культури з Північної Америки, Росії чи України. Таким чином, крім воєнної агресії РФ проти України, яка реально спричинила зростання цін на зернові, проблема полягає в «неоліберальній політиці, яка призводить до того, що частина країн жорстоко постраждають від підвищення цін на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування»¹⁵.

---

¹⁴ Eric Toussaint, Dora Villanueva. Large-scale speculators increase their profits in the grain market. 4.05.2022. CADTM. URL: <https://www.cadtm.org/Large-scale-speculators-increase-their-profits-in-the-grain-market>

¹⁵ Там само

3. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ ТА РЕАКЦІЇ ЩОДО ЇЇ НАСЛІДКІВ

Воєнна агресія РФ проти України виокремила два нових чинники впливу на сьогодишню складну ситуацію у продовольчій безпеці у міжнародному вимірі, що свідчить, зокрема, і про вразливість сучасної глобальної продовольчої системи. По-перше, внаслідок низького рівня диверсифікованості глобального продовольчого ринку небезпека голоду і недоїдання у світі значно загострилася. Війна Росії проти України одночасно руйнує ринки сільськогосподарської сировини та кінцевої сільськогосподарської продукції. Основні експортні сільськогосподарські культури – пшениця та олійні, є інгредієнтами основних продуктів харчування – хліба та олії, які, в свою чергу, є основними джерелами калорій для мільйонів людей у всьому світі.

По друге, монополізація глобальних ресурсних ринків з боку РФ спричинила те, що війна суттєво впливає на ринки основних ресурсів для сільськогосподарського виробництва (добрива та енергії). Вплив воєнних потрясінь на поставки добрив викликає різні ринкові реакції та різні відповіді у розвинутих країнах та країнах, що розвиваються. Високі ціни на добрива обмежують можливості країн з низьким і середнім рівнем доходів, які могли б пом'якшити глобальні цінові шоки на продовольство, підвищивши власну продуктивність сільського господарства та наростивши виробництво сільськогосподарської продукції. Високі ціни на енергоносії обумовлюють підвищення цін на продукти харчування ще вище, оскільки природний газ необхідний для виробництва азотних добрив, а паливо – для продуктивності господарства та транспортування їжі.

Оскільки санкції обмежують експорт добрив з Росії та Білорусі, а ціни на добрива зростають, розвинуті країни, які могли б, збільшити виробництво пшениці, щоб заповнити прогнозований дефіцит на світовому ринку та отримати вигоду з високих світових цін, натомість інвестують у менш інтенсивні сільськогосподарські культури. Зокрема, Національна служба статистики сільського господарства США (USDA) повідомляє, що американські фермери мають намір посадити рекордну кількість соєвих бобів, які потребують відносно менше

добрив; площі під соєвими бобами у 2022р. можуть майже вдвічі перевищити їх планові розміри¹⁶. Фермери планують вирощувати менше ярої пшениці та кукурудзи, незважаючи на потенційно високі ціни на ці культури через війну в Україні.

У Звіті USDA щодо оцінки попиту та пропозиції світового сільського господарства (квітень 2022р) наводяться прогнози щодо зниження обсягів світової торгівлі пшеницею загалом на 3 мільйони тон. При цьому відносно України і РФ зазначено таке: очікується на 1 мільйон тон зменшення експорту з України і на 1 мільйон тон збільшення експорту з Росії (яку, як уже зазначалося раніше, США звільнили від продовольчих санкцій)¹⁷. Оцінки USDA стосуються врожаю минулого року. Щодо цього річного врожаю, українські великотоварні виробники **при закритому та заблокованому експорті у серпні та восени 2022 року стануть перед вибором – продавати зерно за \$180-220 за тону пшениці восени (при світовій ціні вище за \$400), чи тримати її до весни 2023 року. Раціональніше** чекати весни, коли очікується розблокування експорту і тоді продавати сільськогосподарську продукцію за світовими цінами з реальними, а не спекулятивними витратами на логістику і перевалку¹⁸. Проте навіть тоді, коли сільськогосподарські виробники, здається, можуть отримати вигоду від зростання міжнародних цін на продовольство, такі вигрaші підриваються падінням реальних доходів.

Синергетичне підсилення негативної дії цих двох факторів значно ускладнює розробку і прийняття світовою спільнотою спільних дій для подолання глобальної продовольчої кризи. Розширення в останні десятиліття у світовому масштабі промислового монокультурного сільського господарства, яке використовує для виробництва сільськогосподарської продукції

---

¹⁶ Soy Usurps King Corn as U.S. Farmers Dodge Pricey Fertilizer. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-31/farmers-to-slash-corn-plantings-amid-record-fertilizer-prices>. In an environment of very high fertilizer prices, a USDA survey shows US farmers intend to plant more soybeans than corn in 2022. URL: <https://gro-intelligence.com/insights/high-fertilizer-prices-drive-us-farmers-to-plant-more-soy-than-corn>

¹⁷ Caitlin Welsh. The Russia-Ukraine War and Global Food Security: A Seven-Week Assessment, and the Way Forward for Policymakers. 15.04. 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-war-and-global-food-security-seven-week-assessment-and-way-forward>

¹⁸ Іван Мірошніченко розповів, що буде з новим урожаєм, якщо в Україні не розблокують порти. URL: <https://agropolit.com/news/23846-ivan-miroshnichenko-dav-prognoz-scho-bude-z-novim-urojayem-yakscho-ne-rozblokuyut-porti>

синтетичні добрива та енергію викопного палива спровокувало додаткові ризики для продовольчої безпеки у глобальному вимірі та поставило під сумнів можливість досягнення показників ЦСР щодо подолання голоду у світі. Продовольча безпека мільйонів людей зараз знаходиться під загрозою, оскільки глобальна продовольча економіка робить їх щодня вразливими перед силами, над якими вони не мають контролю. Війна в Україні не створила цієї вразливості. Вона породжена неоліберальною аграрною політикою нарощення експорту при недооцінці ролі і значення локального виробництва продовольства дрібними господарствами сімейного типу.

4. РЕАКЦІЯ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА НА СИТУАЦІЮ, ЩО СКЛАЛАСЯ

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН на початку березня 2022 р. оприлюднила свої рекомендації щодо пом'якшення впливу військової агресії РФ проти України у сфері глобальної продовольчої безпеки, які включають наступне¹⁹:

1. Зберігати відкритою глобальну торгівлю продовольчими продуктами та добривами. Слід докласти всіх зусиль, щоб захистити виробничу та маркетингову діяльність, необхідну для задоволення внутрішніх та світових потреб. Ланцюги постачання повинні продовжувати функціонування, а це означає захист зернових культур, худоби, інфраструктури харчової промисловості та всіх логістичних систем.

2. Знайти нових постачальників продовольства. Країни, які залежать від імпорту продовольства з Росії та України, повинні шукати альтернативних постачальників, щоб погасити шок. Їм також слід покладатися на наявні продовольчі запаси та диверсифікувати своє внутрішнє виробництво, щоб забезпечити доступ людей до здорового харчування.

3. Підтримати вразливі верстви населення, у тому числі внутрішньо переміщених осіб. Уряди повинні розширити системи соціального захисту, щоб захистити вразливих людей. В Україні повинні втрутитися міжнародні організації, щоб допомогти людям, які потребують допомоги. В усьому світі через конфлікт набагато більше людей буде втягнуто в бідність і голод, і ми повинні забезпечити їм своєчасні та цілеспрямовані програми соціального захисту.

4. Уникати спеціальних реакцій на прийняття політичних рішень. Перш ніж вживати будь-яких заходів для забезпечення постачання продовольства, уряди повинні розглянути їх потенційний вплив на міжнародні ринки. Зменшення імпортних тарифів або використання експортних обмежень можуть допомогти вирішити проблеми продовольчої безпеки окремих країн у короткостроковій перспективі, але вони підвищують ціни на світових ринках.

5. Посилити прозорість ринку та діалогу. Більша прозорість та інформація про глобальні ринкові умови можуть допомогти урядам

---

¹⁹ QU Dongyu. New Scenarios on Global Food Security based on Russia-Ukraine Conflict. FAO Director-General. 11.03.22. URL: <https://www.fao.org/director-general/news/news-article/en/c/1476480/>

та інвесторам приймати зважені рішення, коли ринки сільсько-господарської продукції є нестабільними. Такі ініціативи, як Інформаційна система сільськогосподарського ринку (AMIS) G-20, підвищують таку прозорість, надаючи об'єктивні та своєчасні оцінки ринку.

У березні 2022р. лідери G7 відгукнулися на рекомендації та взяли на себе зобов'язання «уникати експортних заборон та інших заходів, що обмежують торгівлю, підтримувати відкриті та прозорі ринки та закликати інших зробити те ж саме»²⁰. Лідери також зобов'язалися збільшити свій внесок у ВПП, закликали до проведення позачергової сесії Ради ФАО ООН, щоб розглянути вплив війни на глобальне сільське господарство та продовольчу безпеку, і запропонували продовжувати обмін інформацією через Інформаційну систему ринків сільського господарства. Визнаючи, що вплив війни на міжнародно значущий аграрний сектор України ставить глобальну продовольчу безпеку під серйозне навантаження, лідери G7 взяли на себе зобов'язання усунути наслідки глобальної кризи для продовольчої безпеки шляхом спільних зусиль G7 у тісній співпраці з міжнародними органами, такими як Всесвітня продовольча програма, багатосторонні банки розвитку та міжнародні фінансові установи, в тому числі шляхом дослідження Місії підтримки продовольства та сільського господарства (FARM)²¹, запропонованої Францією.

ФАО запропонувала Глобальний механізм фінансування імпорту харчових продуктів (FIFF)²², щоб зменшити витрати на фінансування імпорту продовольства країнами з низьким і середнім рівнем доходу. ФАО оцінює повну вартість цих заходів приблизно в

---

²⁰ G7 Leaders' Statement – Brussels, 24 March 2022. URL:

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/24/g7-leaders-statement-brussels-24-march-2022/>

²¹ The Minister for Europe and Foreign Affairs, the Minister of Agriculture and Food and the Minister Delegate for Foreign Trade and Economic Attractiveness met this morning to discuss the implementation of the Food and Agriculture Resilience Mission (FARM) initiative for food security in the most vulnerable countries. URL:

<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/development-assistance/food-security-nutrition-and-sustainable-agriculture/news/article/food-security-implementation-of-the-farm-initiative-05-apr-2022>

²² Technical Background Document: A Global Food Import Financing Facility (FIFF): Responding to soaring food import costs and addressing the needs of the most exposed. 7.04.2022. URL:

<https://www.fao.org/3/cb9445en/cb9445en.pdf>

25 мільярдів доларів, але пропонує обумовлювати участь зобов'язаннями країн щодо інвестування в методи сталого сільського господарства, тим самим знижуючи загальну ціну програми.

Деякі аналітики відзначають, що на світових ринках достатньо пшениці, щоб задовольнити світовий попит, і що ринки пристосуються, щоб заповнити прогалини в експорті через війну Росії проти України. Дійсно, деякі країни з низьким і середнім рівнем доходу виграють від шоку, як-от Індія, де експорт пшениці досяг рекордного максимуму в березні, оскільки виробники отримали вищу ціну на світових ринках, ніж індійський уряд запропонував через програми підтримки сільського господарства²³.

Інші експерти закликали G7 і Китай звільнити від боргу країни з низьким і середнім рівнем доходів, дозволяючи їм використовувати свої резерви для покриття вищої вартості імпорту продовольства. Білий дім підтвердив свої зобов'язання щодо розвитку сільського господарства в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, але поки не оголосив про підтримку короткострокових заходів для припинення безпосереднього впливу війни на країни-імпортери продовольства.

Експерти Міжнародного науково-дослідницького інституту продовольчої політики (IFPRI)²⁴ рекомендують країнам продовжувати звільняти продукти харчування та добрива від санкцій, утримуватися від введення заборон на експорт, уникати запасів продовольства та панічних закупівель, а також призупинити дію мандатів на біопаливо, щоб зберегти поставки на світових ринках і пом'якшити стрибки цін. Щоб призупинити вплив підвищення продовольчих цін на бідних, IFPRI рекомендує країнам спрямовувати продовольчі субсидії на найуразливіші верстви населення та надавати гуманітарну допомогу через ВПП. У довгостроковій перспективі IFPRI рекомендує країнам обережно розглядати рішення щодо програм консервації землі, уникати введення субсидій, що спотворюють ринок, тощо. Наразі у СОТ не вистачає правил, щоб ефективно дисциплінувати використання експортних обмежень. У минулому члени СОТ намагалися, але не

---

²³ Caitlin Welsh. The Russia-Ukraine War and Global Food Security: A Seven-Week Assessment, and the Way Forward for Policymakers. 15.04.2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-war-and-global-food-security-seven-week-assessment-and-way-forward>

²⁴ International Food Policy Research Institute (IFPRI). URL: <https://www.ifpri.org/>

змогли досягти згоди щодо дисциплінарного обмеження експорту сільськогосподарської продукції, навіть коли намагалися створити винятки для основних потреб, таких як гуманітарні вантажі²⁵.

Центр знань про глобальну продовольчу безпеку та харчування Європейської комісії, який підтримує зобов'язання ЄС покінчити з голодом, забезпечити продовольчу безпеку та покращити харчування за допомогою спеціального, посиленого науково-політичного інтерфейсу та сприяння міжполітичному діалогу підготував огляд та узагальнення підходів міжнародних організацій у сфері відновлення глобальної продовольчої безпеки. Серед «найпопулярніших» рекомендацій щодо політики наразі є:

- розширення цільових мереж соціальної підтримки для захисту вразливих верств населення від стрибків цін;

- підтримка відкритості торгівлі продуктами харчування та добривами, уникнення експортних заборон та обмежень для зменшення тиску на світові ціни;

- посилення загальної прозорості продовольчих ринків для зменшення невизначеності та запобігання протекціонізму.

Автори огляду зазначають, що у Світового банку є вагомі докази позитивного впливу на подолання голоду і посилення загальної ефективності заходів з соціального захисту, формування людського капіталу, створення робочих місць, підвищення стійкості та розширення прав і можливостей жінок²⁶.

---

²⁵ Joseph Glauber, David Laborde and Abdullah Mamun. From bad to worse: How Russia-Ukraine war-related export restrictions exacerbate global food insecurity. 13.04.2022. URL:

<https://www.ifpri.org/blog/bad-worse-how-export-restrictions-exacerbate-global-food-security>

²⁶ EU - The impact of Russia's war against Ukraine on global food security – KC-FNS review – April 2022.

URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/impact-russia%E2%80%99s-war-against-ukraine-global-food-security-%E2%80%93-kc-fns-review-april-2022_en

ВИСНОВКИ

Війна в Україні завадила процесу глобального відновлення після пандемії COVID-19, що розпочалась у 2021 р., оскільки крім масштабної гуманітарної кризи, призвела до додаткового зростання цін на продовольство та сировинні товари та посилила інфляційний тиск у всьому світі.

До початку війни РФ проти України світові ринки сільськогосподарської продукції зазнавали шоків пропозиції та стрибків цін. Воєнна загроза глобальній продовольчій безпеці через цілеспрямовані атаки Росії на українські сільські території та інфраструктуру сільського господарства стала причиною суттєвих збоїв на глобальних ринках продовольства. Не санкції проти РФ є причиною руйнації глобальної продовольчої безпеки, а російська агресія проти України. Націлюючись на всі активи сільського господарства України – поля, сільськогосподарське обладнання, склади, ринки, дороги, мости та порти – Росія поставила за мету пошкодити аграрну економіку України, знищивши таким чином основне джерело її доходу, оскільки у 2020 р. сільське господарство України становило понад 9% ВВП країни. Високі ціни на добрива та паливо ще більше обмежують продуктивність українського сільського господарства, а нестабільність робочої сили у воєнний час суттєво обмежує можливості сільськогосподарського виробництва.

Причини сьогоденного глобального шоку на продовольчому ринку і стрімке зростання цін на сільськогосподарську продукцію є вражаючими, але не непередбачуваними. Вони стали іще одним (поряд з глобальними кліматичними впливами та пандемією COVID-19) свідченням того, що глобальна продовольча система, яка ґрунтується на промисловому монокультурному сільськогосподарському виробництві, потребує кардинальної трансформації, оскільки є нестабільною, чутливою до непередбачуваних змін та неготовою до викликів сьогодення. Посилення ролі сімейних фермерських господарств, розвиток локальних ринків продовольства і скорочення агропродовольчих ланцюгів, перехід на агроекологічну парадигму трансформації сільського господарства з використанням переваг цифрових технологій локального виробництва продовольства, мають бути в основі переходу до сталих агропродовольчих систем в Україні й в усіх країнах світу.